

**БАТЛАВ.
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН**

М. А. Шадьшаа
ШАДЬШАА

**ИРГЭДЭЭС ХУДАЛДАЖ АВСАН “ЭРДЭНЭС ТАВАНТОЛГОЙ” ХК-ИЙН ХУВЬЦААГ
ИРГЭН БҮРД БУЦААН ЭЗЭМШҮҮЛЭХ ТУХАЙ МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

**Нэг. Тогтоолын төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага
1.1 Хуульзүйн үндэслэл**

Газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг ард түмэнд тэгш, шударга хүртээмжтэй хуваарилах, ил тод байдлыг хангах, олон нийтийн хяналт оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор Монгол улсын Үндсэн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэг, Улсын Их Хурлын 2010 оны 39, 2012 оны 116, Засгийн газрын 2011 оны 98, 2012 оны 116 дугаар тогтоолыг тус тус удирдлага болгон боловсруулсан болно.

1.2 Практик шаардлага

Нэгдүгээрт, хүн төрөлхтөн дэлхийн хоёр дугаар дайнаас хойш тохиолдоогүй нэн хүнд үеэ туулж байна. Бүтэн гурван жил үргэлжилж байгаа Ковидын цар тахал улс орнуудын эдийн засагт нэн сөргөөр нөлөөлж байна. Мөн Орос-Украины хооронд өрнөсөн дайн улс орнуудын геополитикийн сөргөлдөөнийг улам хурцатгаад зогсохгүй эдийн засаг санхүүд бодитоор хүндрэл учруулж эхэллээ. Дэлхийн олон улсад инфляцын, Европын улсуудад эрчим хүчний, Хятадад үл хөдлөх хөрөнгийн хямрал нүүрлэжээ. Бизнес зогсож, зээлийн хүрэлцээ эрс багасахтай зэрэгцэн өргөн хэрэглээний бараа, хүнсний үнийн өсөлт, шатахуун эрчим хүчний хэрэглээний үнэ өсөж байна. Улс орнууд цойлсон үнээ хазаарлах, цар тахлын хүнд үед хаалгаа барьсан олон мянган жижиг дунд төдийгүй хувийн хэвшлээ дэмжих замаар эдийн засгийн уналтаа зогсоох талаар улс орон бүр парламент дээрээ мэтгэлцэж, хямралаас гарах элдэв арга сүвэгчилж байна. Монгол улсын хувьд ч эдийн засгийн нөхцөл байдал амаргүй байна. Иймээс нөхцөл байдалд нэн яаралтай дүн шинжилгээ өгч яаралтай арга хэмжээнүүдийг тасралтгүй авах шаардлагатай байгаагийн нэг нь иргэдэд байгалийн баялгаас хүртэх өгөөжийг нэмэгдүүлэх төрийн бодлогоор дамжуулан өрх бүр эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах шаардлага үүсээд байна.

Хоёрдугаарт, Нүүрс нь хүн төрөлхтний эрчим хүч, металлурги, хими, газрын тос, байгалийн хий, барилгын салбарт ашигладаг үнэт ашигт малтмал юм. Энэ нь дэлхийн эрчим хүчний хэрэглээний 29 хүртэлх хувийг хангаж, ган хайлуулахад зайлшгүй шаардлагатай бүрэлдэхүүн хэсэг, кокс, будаг, лак, хуванцар, фенол, нафталин, бордоо үйлдвэрлэх түүхий эд юм. Иймээс ч Монголын эдийн засагт хатуу валют оруулдаг стратегийн чухал хоёр бүтээгдэхүүний нэг юм.

2022 оны статистик үзүүлэлтээр Монгол улсын экспортоос олсон хоёр ам.долларын нэгийг буюу 6.5 тэрбум ам.долларын борлуулалт хийсэн мэдээ ҮСХ гаргасан. Хэрэв ийм их хэмжээний валют орж ирсээр байхад яагад ам.долларын ханш 20 хувиар суларсан бэ гэдэг асуултад өнгөрсөн оны 9 сард ОУВС анх хариу өгсөн.

ОУВС-ын гаргасан тайланд, "Төрийн өмчит компаниуд БНХАУ-ын зарим компанитай ажил гүйцэтгүүлэх гэрээ байгуулсан тул Монгол Улсад орж ирэх байсан экспортын орлого буурсан. Эдгээр нь дэд бүтцийн төслүүд бөгөөд гэрээ улсын нууцад хамаарах тул бид илүү дэлгэрэнгүй мэдээлэлгүй байна. Эндээс мөнгө орж ирнэ гэж хүлээх хэрэггүй болжээ. Мөн эдгээр дэд бүтцийн төслүүд импортыг өсгөнө. Олон нийтэд эдгээр төслийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлж, яг одоо хэрэгжүүлэх ямар шаардлага байгааг сайтар тайлбарлах шаардлагатай" гэсэн асуудлыг хөндөж тавьсан юм. Өөрөөр хэлбэл төрийн өмчит компаниудын нүүрсний борлуулалтын валют орж ирээгүй тул ханш өсөж, үнэ өссөн гэсэн дүгнэлт хийсэн. Иймээс энэ асуудалд иргэдийн хяналтыг тавих асуудал сөгдөж байна.

Гуравдугаарт, төрийн өмчийн болон хувийн өмч орон нутгийн өмчөөс бүрдсэн компаниудын ашигт байдлыг харьцуулж үзье. "Эрдэнэс-Тавантолгой" ХК-ийн нийт хувьцааны 85.4 хувийг Монгол Улсын Засгийн газар, 14.7 хувийг Монгол Улсын иргэд 1,072 хувьцаагаар, 0.05 хувийг компаниуд эзэмшдэг. Тус компанийн хувьд 2017 онд 461 тэрбум, 2018 онд 807 тэрбум, 2019 онд нэг их наяд гучин таван тэрбум төгрөгийн цэвэр ашигтай ажилласан. 2019 оны ашгаас нэг удаа иргэдийн нэгж хувьцаанд 90 төгрөг буюу 1072 хувьцаанд 96480 төгрөг олгож байсан. 2020 онд 300 гаруй тэрбум 2021 онд 110 тэрбум төгрөгийн цэвэр ашигтай ажилласан. Гэвч цэвэр ашгийн хөрөнгийг хөрөнгө оруулалтад зарцуулах шийдвэр гаргажээ. Харин орон нутгийн "Тавантолгой" ХК-ийн нийт хувьцааны 51 хувь нь орон нутгийн буюу Өмнөговь аймгийн өмч, харин үлдсэн 49 хувийг 23 орны 1900 орчим хувьцаа эзэмшигчдэд оногддог. Тус компани зөвхөн 2021 оны цэвэр ашгаас нэгж хувьцаанд 257 төгрөгийг ногдол ашиг болгон тараах шийдвэр гаргажээ. Эндээс харвал төр аж ахуйн ажилтай хутгалдах нь ямар нэгэн үр дүнгүй байдгийг харуулж байна. Өмч эзэнтэй болсноор элдэв хулгай, үрэлгэн байдал үгүй болох учраас тогтолцооны томоохон өөрчлөлт хийх цаг нь болсон байна.

Дөрөвдүгээрт, үе үеийн УИХ-ын сонгуулийн өмнө мэдээлэл муутай иргэдийн санал авах хэрэгсэл болгон ашиглаж байсан явдлыг залруулж, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг ард түмэнд тэгш, шударга хүртээмжтэй хуваарилах, ил тод байдлыг хангах, олон нийтийн хяналт оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Дээр дурдсан асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор "Иргэдээс худалдаж авсан "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн хувьцааг иргэн бүрд буцаан эзэмшүүлэх тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлаар шийдвэрлүүлэхээр өргөн барилаа.

Хоёр. Тогтоолын төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

"Иргэдээс худалдаж авсан "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн хувьцааг иргэн бүрд буцаан эзэмшүүлэх тухай" Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл нь 4 зүйлтэй байх бөгөөд төсөлд дараах асуудлыг тусгасан болно. Үүнд:

1. Газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг ард түмэнд тэгш, шударга хүртээмжтэй хуваарилах, ил тод байдлыг хангах, олон нийтийн хяналт оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор өмнө нь Монгол Улсын Засгийн газрын шийдвэрээр "Эрдэнэс Тавантолгой" ХК-ийн иргэдийн эзэмшиж байсан 1072 хувьцааг бүтнээр нь буюу хэсэгчлэн худалдаж авч тус компанид төвлөрүүлсэн хувьцааг иргэдэд буцаан эзэмшүүлэх,

2. “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн иргэдийн эзэмшилд байсан хувьцааг худалдан авахтай холбоотой гарсан зардлыг иргэдэд буцаан эзэмшүүлж байгаа хувьцааны ногдол ашгаас суутгах замаар улсын төсөв болон хувь иргэнд эдийн засгийн ямар нэгэн дарамтгүйгээр шийдвэрлэх,
3. Энэхүү тогтоолтой холбоотой арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /Л. Оюун-эрдэнэ/-д даалгасугай.
4. Энэ тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Эдийн засгийн байнгын хороо /Ц. Цэрэнпунцаг/-т даалгасугай.

Гурав. Тогтоолын төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

“Иргэдээс худалдаж авсан “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн хувьцааг иргэн бүрд буцаан эзэмшүүлэх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл батлагдсанаар дараах нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн эерэг үр дагавар үүснэ гэж үзэж байна:

1. Газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг ард түмэнд тэгш, шударга хүртээмжтэй хуваарилагдаж, ил тод байдал хангагдаж, олон нийтийн хяналт оролцоог нэмэгдүүлснээр үүсээд байгаа элдэв хулгай, үрэлгэн байдал үгүй болох боломж гарч ирнэ.
2. “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн 1072 хувьцаа нь монголчуудад 200 жилийн үр ашгаа өгөх тул иргэдийн амьдралд санхүүгийн баталгаа болж чадна.
3. Иргэд ногдол ашгаараа жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэх санхүүгийн боломж гарснаар ажлын байр шинээр нэмэгдэх, хүн амын амьжиргааны түвшин дээшлэх бөгөөд иргэдийн амьдрах орчин, нөхцөл сайжирна.
4. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчим бодитоор биелж уул уурхайн баялгийн үр өгөөжийн дийлэнхийг ард түмэн хүртэх эрх зүйн үндэслэл тавигдана.
5. Байгалийн баялгаа ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүр эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх баталгаажна.
6. Хяналтын тогтолцоог шинэ шатанд гарснаар төсвийн орлого нэмэгдэнэ.
7. Валютын урсгал нэмэгдэж төсвийн орлого сайжирснаар хэрэглээний үнийн түвшин буурна.

Дөрөв. Тогтоолын төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, түүнийг хэрэгжүүлэх зорилгоор цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаарх санал:

“Иргэдээс худалдаж авсан “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн хувьцааг иргэн бүрд буцаан эзэмшүүлэх тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон холбогдох хуулиуд, Улсын Их Хурлын холбогдох тогтоолуудтай нийцсэн болно. Тогтоолын төсөлтэй холбогдуулан Монгол Улсын хуулиуд болон Улсын Их хурлын тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт орохгүй болно.

--- оОо ---